

DALIA MARIJA STANČIENĖ

Klaipėdos universitetas, Lietuva
Klaipėda University, Lithuania

BRANDŽIŪJŲ VIDURAMŽIŲ SCHOLASTINĖ FILOSOFIJA

Scholastic Philosophy
in the High Middle Ages

SUMMARY

The article analyzes the process of acculturation, which significantly enriched Latin philosophy during the High Middle Ages. Adaptation of Greek thinking in Western Europe was associated with the translation of Syrian and Arabic sources. The 13th century universities absorbed an Arabized Hellenistic heritage and combined it with Christian tradition. This combination lifted scholasticism to a philosophical level. Scholastic philosophy was shaped as a specific way of thinking with rigorous logical structure. Philosophical and theological education was based upon the methods of *meditatio* and *lectio*. The study of being as the subject of metaphysical speculations played a leading role in the scholastic method. It was based on the supposition that being is accessible to natural reason. Scholastic philosophy admitted that universals were present not only in human mind but also in the divine intellect and beings.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojamas akulturacijos procesas, praturtinęs lotynišką brandžiųjų viduramžių filosofiją. Graikiškojo mąstymo adaptacija Vakarų Europoje siejama su sirų ir arabų vertėjais bei mokslininkais. XIII a. universitetai tapo arabizuoto helenistinio paveldo perėmėjais ir, derindami graikiškąją išmintį su krikščioniškąja tradicija, scholastiką pakėlė į filosofinį lygmenį. Scholastinė filosofija formavosi kaip specifinis mąstymo būdas su griežta logine struktūra, kaip filosofinė-teologinė edukacija su *meditatio* ir *lectio* mokymo metodais. Pagrindinį vaidmenį formuojantis scholastiniam metodui suvaidino esatis, kaip metafizikos objekto, tyrimas, teigiant, kad esatis gali būti suvokiama racionaliu žinojimu. Filosofinėje scholastikoje pripažįstama, kad sąvokos slypi ne tik žmogaus prote, bet ir dieviškame intelekto, būtyje bei esiniuose.

RAKTAŽODŽIAI: brandieji viduramžiai, scholastinė filosofija, akulturacija, metafizika, esatis, sąvoka, mąstymas.

KEY WORDS: high middle ages, scholastic philosophy, acculturation, metaphysics, being, concept, thinking.

AKULTŪRACIJOS PROCESAS IR LOTYNIŠKOJI FILOSOFIJA

Brandžiaisiais viduramžiais scholastai, perėmę arabizuotą graikiškos kultūros ir mokslo paveldą, lotyniškai filosofijai atvėrė ontologinę, transcendentinę ir simbolinę erdvę. Kaip pažymi Alainas de Libera, Vakarų akultūracijos procesas „prasidėjo Bagdade, tęsėsi Ispanijoje ir baigėsi Neapolyje“¹, kur Frydrichas II 1224 m. įsteigė popiežiui nepavaldų pasaulietinį universitetą, skatino ieškoti rankraščių, rėmė vertėjų darbą. Rémi Brague'as, analizuodams to laikotarpio antikos kultūros adaptacinį procesą, ypatingą vietą skyrė arabų vertėjams: „Naudodamasis centrine geografinė padėtimi, musulmoniškasis pasaulis suvaidino vertėjo vaidmenį tarp Rytų ir Vakarų tiek ekonominėje, tiek kultūrinėje sferoje.“² Tačiau patys arabai graikiškosios kultūros įtaką patyrė ne tiesiogiai, bet per tarpininkus – sirų vertėjus: „Sirų kalba buvo tapusi krikščioniškųjų Rytų kultūros ir bendravimo kalba.“³

Su Sirijos krikščionių vertėjais ir mokslininkais, nestorianizmo⁴ šalininkais, arabų pasaulyje prasidėjo graikiškojo mąstymo akultūracija, formavusi naujas tyrimų kryptis mokslo, kultūros, politikos ir religijos srityse. Helenistinę kultūrą su krikščionybe derino Antiochijos mokyklos teologai. Šioje mokykloje išsilavinimą įgijo ir vėliau čia dėstė krikščionybės populiarintojas teologas Nestorijus (~383–451), nestorianizmo pradininkas. Vėliau jo idėjos buvo dėstomos teologinėje Nisibio mokykloje, kurią įkūrė Efremaš Siras⁵ (306–373), garsėjęs graikiškos Biblijos komentarais, taip pat himnais, nukreiptais prieš maniheizmą, gnosticizmą, žydų krikščionių erezijas. 363 m. Nisibio mies-

tas po Juliano Apostato pralaimėjimo atiteko persams, kurie uždraudė krikščionybę. Dėl persekiojimų krikščionys buvo priversti trauktis į saugesnes vietas, o intelektualai ir Nisibio mokykla⁶ persikėlė į siriškosios kultūros centrą Edesą. Naujoji teologinė Edesos mokykla subūrė sirų vertėjus ir mokslininkus, todėl ji tapo ne tik teologų, bet ir sirų kultūros centru.

Edesos mokykloje, kuriai vadovavo iš Nisibio pasitraukęs Efremaš Siras, įsitvirtino Antiochijos teologų ugdymo idėjos. Į sirų kalbą buvo verčiami graikų filosofijos, medicinos, matematikos, gamtos mokslų traktatai, taikomas istorinis-kritinis aiškinimo metodas ir kritikuojamas Aleksandrijos mokyklos alegorinis metodas komentuojant Bibliją. Aleksandrijos ir Antiochijos mokyklų teologai buvo susipriešinę dėl nestorianizme postuluojamą Kristaus dieviškosios ir žmogiškosios prigimties aiškinimo.

Nepakankamai tiksliai formuluojami teologiniai teiginiai dėl įsikūnijusio Logoso atvėrė kelią naujai monofizitinei (viena prigimtis) krikščioniškai srovei ir dėl doktrininių nesutarimų buvo įkurta savarankiška Bažnyčia. Toks Rytų Bažnyčios negebėjimas darniai sutarti dėl Kristaus sampratos kėlė pavojų krikščionių Bažnyčios stabilumui. Norėdamas išvengti nepageidaujamų pasekmių, imperatorius Teodosijus II 431 m. sušaukė *Efezo susirinkimą*, kuriame pasmerkė Nestorijaus mokymą. Tačiau pasmerkimas nedavė laukiamų rezultatų, tik dar labiau nutolino Aleksandrijos ir Antiochijos mokyklų susitaikymą.

Norėdamas nutraukti Aleksandrijos ir Antiochijos teologų nesutarimus dėl

Kristaus vienybės, imperatorius Markianus 451 m. šaukia Chalkedono susirinkimą ir reikalauja priimti naują tikėjimo išpažinimo formulę. Susirinkimas priėmė doktriną apie *hipostatine vienybę*, teigiančią, kad Kristus turi dvi nesumaišytas ir neperskiriamas prigimtis, kurios nepasinaikina ir išlaiko savitumus joms susitikus viename asmenyje bei hipostazėje⁷. Vis dėlto Susirinkimas kristologinio ginčo neišsprendė ir nesutrukdė atsirasti monofizitų Bažnyčiai.

Tarp teologų ir toliau vyko ginčai. Nestorianizmo šalininkas, Antiochijos mokyklos atstovas, egzegetas, apologetas Kyros vyskupas Teodoretas Kyrietis (~393–~466), aktyviai propaguodamas vienos prigimties Kristuje doktriną, išvelgė monofizitizmo keliamą pavojų krikščionybei iškraipant Kristaus įvaizdį. Jis kritikavo alegorinį Aleksandrijos mokyklos metodą, Origeno (~185–255) prigimties doktriną ir Kirilo Aleksandriečio (376–444) alegorinės-tipologinės egzegezės principus. Didėjantys nesutarimai Rytų krikščionis suskaldė „į tris grupes: „monofizitų“ grupė netruks tapti galingiausia. Kita grupė bus „nestorijonai“, menkesnė grupė Romos, bet dominuojanti Sasanidų valstybėje, ir galiausiai „chalkedonininkai“, kurie viršų paėmė ne be sunkių pastangų“⁸.

Rytų krikščionių susiskaldymas, pasak Izabelos Jurasz, taps visų imperatorių religinės politikos principu. Imperatorius Zenonas 482 m. paskelbė ediktą, kuriuo visos krikščioniškosios srovės turėjo susijungti. Toks sprendimas reiškė, kad atsisakoma Chalkedono susirinkimo nutarimų, o tai lėmė sirų nestorijonų atskilimą.

Susiklosčius tokiai situacijai, imperatorius Zenonas 489 m. įsakė Edesos mo-

kyklą, kaip erezijos skleidėją, uždaryti⁹. Vengdami persekiojimų, daugelis Edesos mokyklos dėstytojų ir mokinių persikėlė į Persiją, kur Nisibio vyskupas Barsaumas (~415–491), nestoriečių teologijos šalininkas, juos palankiai sutiko ir įsteigė naują teologinę mokyklą Nisibyje pagal Edesos modelį.

Tokia padėtis netenkino imperatoriaus Justino ir jam padedančio valdyti sūnėno Justiniano I (483–565)¹⁰, todėl 518 m. buvo paskelbtas ediktas, reikalaujantis, kad vyskupai pripažintų ir laikytųsi Chalkedono susirinkimo nutarimų. Sirai, nesilaikantys šio edikto, buvo persekiojami. Nors ir buvo persekiojama, vakarietiška sirų Bažnyčia Antiochijoje išsaugojo monofizitiškąją kryptį, o jos teologai buvo vadinami jakobitais¹¹. Rytų sirų, t. y. persų, bažnyčia išsaugojo nestorianiškąją teologiją ir buvo vadinama nestorijonų Bažnyčia.

636 m. arabams nukariavus Siriją, nestoriečiai juos sutiko kaip išvaduotojus ir užmezgė dialogą su musulmonais. Netrukus susikūrė „vertimo iš graikų į sirų kalbą sąjūdis <...>. Taigi vertėjai yra graikų pažinimo, sukrikščioninto sirų mokyklose, paveldėtojai“¹² ir helenizmo tradicijų arabams perteikėjai. Daugelis nestoriečių mokslininkų tapo islamo teoretikais, o sirų kalba suvaidino tarpininko vaidmenį akulturacijos procese adaptuojant graikiškąją paveldą arabų pasaulyje.

830 m. kalifas Al Mamūnis (valdė 813–833) Bagdade įkūrė „Išminties namą“ (*Bayt al-hikmah*), kurį sudarė biblioteka, akademija, vertėjų dirbtuvės ir priemiestyje pastatyta observatorija. Vertėjams buvo mokamas atlyginimas iš valstybės lėšų. Žymiausias to laikotarpio vertėjas

nestorietis gydytojas Hunaynas ibn Išakas (809–873) vadovavo vertėjų dirbtuvėms. Jis pats vertė iš graikų kalbos į sirų, o kiti vertėjai, tarp jų ir jo sūnus Išakas, iš sirų – į arabų kalbą. Šiose vertėjų dirbtuvėse buvo išversti Aristotelio, Platono, Eukleido, Ptolemajaus, Hipokrato, Galeo ir neoplatonikų raštai, matematikos, astronomijos, medicinos tekstai.

Hunaynas ne tik vertė, bet ir komentavo Aristotelio tekstus, rašė mokslinius darbus. Jis parašė dešimties traktatų veikalą „Apie akį“, knygas „Apie spalvas“, „Apie vaivorykštę“, „Metereologika“ ir kt. Vienas iš Hunayno parašytų darbų „Religinių tiesų suvokimo būdai“ buvo skirtas filosofinei religinių teiginių interpretacijai.

Šiame kūrinyje autorius užima trečiojo, t. y. tarpininko poziciją tarp musulmono, kuris bando apginti islamo tiesas, ir garsaus krikščionio gydytojo, mokslininko ir vertėjo Kustos ibn Luko (820–912), loginiais argumentais neigiančio musulmono teiginius. Hunayno pozicija, paremta psichologinėmis prielaidomis, padeda atskleisti tiesas ir klaidas pereinant prie racionalaus tikėjimo. Šis tekstas suvaidino svarbų vaidmenį islamo ir krikščionybės dialoge.

X a. arabai turėjo išsivertę svarbiausius graikų filosofinius, teologinius ir mokslinius įvairių sričių darbus. Perimtas antikos paveldas arabų teologams iškėlė naują uždavinį: „išvalyti“ islamą nuo klaidų ir suvienyti visas religines kryptis derinant jas su filosofija ir mokslu. Tuo tikslu Basroje susikūrė penkių mokslininkų grupė, pasivadavusi „Tyrųjų brolių“ draugija. Jie parengė enciklopediją, kurią sudarė 51 traktatas, suskirstytas į keturis skyrius: propedeutika ir

logika (13 traktatų), gamtos mokslai ir mokymas apie žmogų (17 traktatų), mokymas apie pasaulinę sielą (10 traktatų), teologijos mokslai (11 traktatų). Netrukus šie darbai buvo išversti ir pasiekė krikščioniškuosius Vakarus.

Arabams vis labiau skverbiantis į Vakarų Europą, užkariavus dalį Ispanijos žemių ir įkūrus Kordobos kalifatą (929–1031), filosofija, kaip ir visa intelektualioji kultūra, į užimtas teritorijas atkeliavo su sirų vertimais¹³. Susidūrus arabiškajai ir lotyniškajai kultūroms, būtina pažymėti, kad antikinio pasaulio intelektualinis paveldas iš esmės Vakarų mąstytojų bus perimtas iš arabiškų vertimų ir arabų mokslininkų komentarų. Tam tikrą indėlį įnešė ir Kordobos kalifate gyvenę žydų mokslininkai, kurie komentavo graikų filosofų tekstus iš arabiškų vertimų.

Krikščionims pradėjus žygius į musulmoniškąją Ispanijos dalį siekiant atkariauti užimtas teritorijas, Kordobos kalifatas suskilo į smulkius emyratus, vadinamus taifais. Vienas didžiausių tuometinių taifų Toledas, valdant (1043–1075) emyruui Ismailui Al-Mamunui, tapo garsiu mokslo centru, plėtojančiu tyrimus istorijos, filosofijos, astronomijos, matematikos, geometrijos, botanikos srityse. Al-Mamunas itin daug dėmesio skyrė astronomijai, subūrė astronomų grupę ir finansavo jų mokslinę veiklą. Toledo mokslininkas astronomas Ibrahimas Al-Zarkali (*lot.* Arzachel, 1029–1087) sukūrė garsiąsias Toledo astronomines lenteles, kuriomis įrodė saulės apogėjaus judėjimą, išrado astrolabijos prietaisą *azafea*, matuojantį nauju metodu dangaus sferų judėjimą.

1085 m. Toledo buvo užimtas Alfonso VI ir grąžintas krikščionims, o vėliau paverstas Kastilijos sostine. 1130 m. To-

ledo arkivyskupas Ramonas Sauvetatas¹⁴ nurodė išversti į lotynų kalbą Aristotelio, Al Farabio, Avicennos (Ibn Sinos), Al Gazalio, Ibn Gabirolio (Avicebrono) veikalus. Toledo arabakalbis žydų filosofas Abrahamas ibn Daudas¹⁵ [Dovydo sūnus] (1100–1180) pradėjo versti į Kastilijos kalbą Avicenos palikimą, o į lotynų – Dominikas Gondisalvi (~1105/10–1181). Verčiant Aristotelį ir kitus graikų mąstytojus į lotynų kalbą, buvo naudojamos arabiškais tekstais ir komentarais, išverstais iš sirų kalbos. Kaip pažymi Alainas de Libera, Gondisalvio „Avicenos vertimas yra nepaprastai svarbus. <...> Iš tikrųjų XIII a. filosofija ir teologija vadina-

mos „sholastinėmis“ pirmiausia dėl to, kad jau nuo XII a. pabaigos Avicena buvo skaitomas ir tyrinėjamas. Ne Aristotelis, o Avicena supažindino Vakarus su filosofija.“¹⁶

Taigi islamizuota arabų kultūra, Rémi Brague'o teigimu, lotyniškąjį pasaulį grąžino prie originalių tekstų, o „Aristotelio recepcijos pavyzdys gali padėti apibūdinti antikinio paveldo recepcijos islamišką stilių ir per tai geriau suvokti Europos stilių“¹⁷. Besikuriantys universitetai tapo arabizuoto helenistinio paveldo perėmėjais ir, derindami graikiškąją išmintį su krikščioniškąja tradicija, atvėrė scholastikai naują filosofinį etapą.

XIII A. SCHOLASTINĖS FILOSOFIJOS YPATUMAI

Universitetų iškilimas, pranciškonų ir dominikonų ordinų įsisteigimas, Aristotelio metafizikos, gamtos mokslų, fizikos, psichologijos, etikos, politikos, retorikos traktatų ir jų komentarų pasirodymas, pasak Maurice'o de Wulfo, scholastiką pakėlė į scholastinės filosofijos rangą¹⁸. Scholastinės filosofijos centru tapo Paryžiaus universitetas, kuriame ji formavosi kaip specifinis mąstymo būdas su griežta logine struktūra, kaip filosofinė-teologinė edukacija su *meditatio* ir *lectio* mokymo metodais.

Pasitelkus scholastinę filosofiją buvo siekiama ne tik atskleisti, bet ir įprasmiti religinės patirties realijas kaip krikščioniškojo lavinimo pagrindą. Jos turtinga problematika rėmėsi įvairiais mokslais: teologija, antropologija, natūrfilosofija, logika, ontologija, gnoseologija, kosmologija, psichologija, teise, politika ir morale. Įvairių mokslų plėtotė padėjo sukurti naują terminiją kalbos filosofijos,

teisės raštijos, vertybių sistemos, estetikos srityse, o ją vartojame ir šiandien. Umberto Eco pažymi, jog „nebuvo atsitiktinumai, kad brandžios Akviniečio scholastikos laikais simbolinis dieviškųjų savybių traktavimas transformavosi į samprotavimą analogijomis, kuris nebėra simbolinis, o grindžiamas padarinius į priešastis redukuojančia semioze, vertinimams taikant proporcijas, o ne akinantį morfologinį bei elgsenos panašumą. Šią jau brandžią diskurso analogijomis, kaip euristiškai adekvačios kalbos, mechaniką vėliau puikiai teoriškai pagrindė Kantas.“¹⁹

Scholastinio metodo ištakos siejamos su Boetijaus traktatais. Juose teologinės ir ontologinės problemos sprendžiamos pasitelkus lingvistinę analizę, kai prasmė siejama su kalbinių išraiškų turiniu, o reikšmė – su konkrečiais arba abstrakčiais, egzistuojančiais arba neegzistuojančiais objektais. Šio metodo esmę su-

daro tai, kad bet kuri reikšmė analizuojama ne tik pagal kalbinės išraiškos turinį, bet ir pagal sintaksinę formą. Toks būdas, kai tuo pačiu metu kreipiamas dėmesys ir į reikšmę, ir į žodį, padeda išryškinti reikšmių aspektus, apibrėžiamus žodžio charakteristikomis.

Pagrindinį vaidmenį formuojantis scholastiniam metodui suvaidino esaties, kaip metafizikos objekto, tyrimas, paremtas įsitikinimu, kad esatis gali būti suvokiama racionalių žinojimu. Ši idėja perimta iš antikos mąstytojų, o jos pradininkas – Parmenidas. Scholastai esaties pažinimą suvokė kaip daiktų, atskirtų nuo materijos, tyrimą tiek ontologiniu (kas realiai egzistuoja), tiek ir mąstymo (kas suprantama protu) aspektu. Tirdami esatį, scholastai priėjo išvadą, kad ji negali būti mąstoma kaip paprastas buvimas, bet yra kiekvienos formos arba prigimties aktualumas. Tik mąstymu, o ne kokia nors kita pažintine galia žmogus gali prisiliesti prie esaties ir pagauti jos esmę.

Apibūdindamas Tomą Akvinietį kaip novatorių panaudojus metafizikos metodą tiriant esatį, Stanisławas Kowalczykas pabrėžia, kad „Tomo Akviniečio metafizikos metodas yra realistinis aposteriorinis, bet ne empirinis eksperimentinis. Metafizika sieja protavimą, arba diskursyvųjį mąstymą, su intelektine intuicija. Pamatiniai esaties ir minties dėsniai pripažįstami ne todėl, kad empiriškai verifikuojami, o todėl, kad intuicija juos išvelgia realybėje.“²⁰ Scholastinis metafizikos metodas įtvirtino postulata, kad minties struktūra, atitinkdama tiesą, yra adekvati esaties struktūrai. Tiesa yra ne pačiuose daiktuose, o sėjančiame ir skaidančiame intelekto.

Apie tiesą kalbama trimis skirtingais kontekstais: gnoseologiniu (pažinimo tiesa), ontologiniu (daiktų tiesa) ir lingvistiniu (teiginių teisingumas). Intelektas mintį formuluoja sakiniiais, susidedančiais iš žodžių, kurie priklauso įvairioms gramatinėms kategorijoms (daiktavardžiams, būdvardžiams, veiksmažodžiams ir pan.). Analogiškai traktuojamas ir pasaulis, kuris sudarytas iš įvairių esinių, darančių tarpusavyje kaip kalbos dalys, visų pirma kaip sakinyje veiksnys ir tarinys.

Filosofinėje scholastikoje objekto pažinimas reikalingas aiškaus suvokimo, iš kokių struktūrinių komponentų jis susideda ir kaip tie komponentai tarpusavyje dera. Lingvistiniu požiūriu objekto pažinimui reikia, kad kalbos struktūriniai vienetai, kuriais apibūdinamas objektas, atitiktų jo struktūrą. Jeigu kalba suskaidyta kitaip negu objektas, t. y. vienas žodis, kaip kalbos vienetas, žymi ne vieną, o kelis objekto komponentus, arba, jeigu objekto komponentas nesudaro pastovaus struktūrinio vieneto, atskirto nuo kitų vienetų, bet yra kintamas, neturintis pastovių darinio ribų, tokiu atveju kalba nepajėgi atskleisti ir išryškinti objekto struktūros. Tokia kalba įmanoma atskleisti tik tam tikrus elementus ir jų sąryšius, tačiau jie neatspindės tikrosios objekto esmės. Jos negalima pavadinti racionali, kadangi ja apibūdinamas objektas išlaiko iracionalius elementus, nepaklūstančius kalbinei raiškai.

Ontologinis ir kalbinis vienetas, t. y. idėja ir žodis, turi tuos pačius struktūrinius bruožus. Kiekvienas žodis, turintis vieną, tiksliai apibrėžtą reikšmę, kuri nepriklauso nuo konteksto, atitinka ta-

pačią sau, neturinčią vidinių skirtybių, nekintamą būties apibrėžtį – idėją. Idėja egzistuoja autonomiškai nuo kitų nedalomų apibrėžčių-idėjų, analogiškai kaip ir žodžiai, kurie apibūdina šias idėjas, gali būti analizuojami atskirai, o jų prasmė suvokiama nepriklausomai nuo konteksto. Pagrindiniai idėjos bruožai yra pastovumas ir vienovė, kurie suteikia jai nedalomą, neturinčią vidinių skirtybių būties vienetą. Būties vienetas turi tik jam vienam būdingą apibrėžtumą, kuris jį skiria nuo bet kurios kitos idėjos. Idėjos bruožai padeda atskleisti tai, kad ji yra sąvokos ir žodžio būtiškumo analogas, išreiškiantis šią sąvoką.

Reikšmės pastovumas yra racionalaus žinojimo pagrindas. Žodžių reikšmės adekvačiai pagauna tai, kas egzistuoja pasaulyje, jeigu tas pasaulis sudarytas iš tokių pačių pastovių esinių, kaip ir žodžių reikšmės. Apie racionalų pasaulio suvokimą ir žinojimą galima kalbėti tuo atveju, kai žodžio reikšmė tapati esiniui, t. y. būties struktūriniam vienetui. Racionaliai suvokiamas pirmasis būties elementas atspindi idėjos pastovumą.

Racionalus žinojimas grindžiamas sąvokomis, turinčiomis tikslią ir apibrėžtą prasmę. Kadangi kalba adekvačiai atspindi realybę, tai kalbos struktūros analizė padeda pažinti būtį ir jos charakteristikas. Toks pažinimo instrumentarijus, kai pirmiausia analizuojami būdai, kaip išsakomas esinys, o tik po to pereinama prie realaus esinio analizės, sudaro scholastinio metodo esmę.

Filosofinėje scholastikoje pripažįstama, kad sąvokos slypi ne tik žmogaus prote, bet ir dieviškame intelekto, būtyje bei esiniuose. Esinio universalioji prigim-

tis, būdama tapati Dievo idėjai, atspindi žmogaus prote. Universalioji prigimtis lemia esinio *kasybę* arba jo rūšinę priklausomybę. Rūšį sudaro daugelis savybių, kurios būdingos tos rūšies individams. Individai, turėdami skirtingas savybes, rūšį suskaido į klases ir poklasius. Klasių ir poklasių požymiai gali būti atsitiktinės bei neesminės rūšies savybės, kurios fiksuojamos universaliosiomis sąvokomis. Šias universalias sąvokas atitinka tiek objektyviai egzistuojantys esiniai, tiek ir universalios prigimtys. Analogiškai kaip esinio apibrėžimas sudarytas iš atskirų sąvokų, kurių kiekviena žymi tam tikrą savybę, taip ir pats scholastų suvokiamas esinys susideda iš prigimtinių ir atsitiktinių savybių, tiksliai atspindinčių jį apibūdinančias sąvokas.

Priklausydami ne ontologinei, bet mąstymo sričiai, pirminiai būties elementai turi tokias pačias charakteristikas kaip ir sąvokas atitinkančios reikšmės, kurios yra pastovios ir nedalomos. Ryšys, susiejantis pirminius būties elementus į esinį, yra loginio pobūdžio ir adekvatus ryšiui, jungiančiam atskiras sąvokas į vieną teiginį. Teiginio subjektas ir predikatas atgamina būties *apskritai* esminius parametrus ir kiekvieno egzistuojančio esinio principus. Viena vertus, teiginį galima traktuoti kaip santykio, kuris sieja esinį su jo idėja (provaizdžiu), atspindį. Kita vertus, teiginys nustato santykį tarp esinio, kuris apibrėžiamas teiginio subjektu, ir vienos arba kelių būdingų esiniui savybių, kurios apibrėžiamos teiginio predikatu.

Scholastika, pripažindama, kad loginė minties struktūra adekvačiai atgamina būties struktūrą, teigė, jog mokymas apie universalijų statusą būtyje, apie jų egzis-

tavimo būdus ir vaidmenį individualių esinių kūrimo aktuose priklauso rūšių ir giminių teorijos apibrėžimams bei skiriamiesiems požymiams. Tokiu būdu onto-

loginėje sferoje vykstantys procesai yra panašūs į procesus, vykstančius loginėje sferoje, ir tai suteikia galimybę pateikti ontologinės struktūros viziją.

POST SCRIPTUM

Brandžiaisiais viduramžiais, apibūdinant daikto ar reiškinio esmę, scholastika padėjo griežtinti sąvokų turinio pateikimą sudarant sąlygas tobulinti kategorinį filosofijos aparatą. Prie filosofijos pažangos prisidėjo Averojaus lotyniškai skelbiami Aristotelio komentarai, plačiai paplitę ir studijuojami Paryžiaus universitete. Tomas Akvinietis, susipažinęs su aristoteline metafizika, ją

pritaikė krikščioniškajai filosofijai ir atvėrė naują kelią esaties ir tapsmo aiškinimui. Jis inicijavo augustinizmo pakeitimą scholastiniu aristotelizmu ir įvedė abstrahavimo teoriją į pažinimo procesą, nustatydamas glaudų juslinio ir intelektualinio pažinimo ryšį. Scholastinė filosofija buvo papildyta esaties metafizika ir aristoteliškos kilmės gnoseologiniu pagrindu.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Alain de Libera, *Penser au Moyen Age*. Paris: Seuil, 1996, p. 110.
- ² Rémi Brague, *Ekscentriškoji Europos tapatybė*. Iš prancūzų k. vertė R. Matuzevičiūtė, K. Kazakevičiūtė. Vilnius: Aidai, 1999, p. 76.
- ³ Ten pat, p. 77.
- ⁴ Žr. Kęstutis Žemaitis, Nestorianizmas krikščioniško mokslo kontekste. *Logos* 73, 2012, p. 161–169.
- ⁵ Stačiatikių Bažnyčios kanonizuotas šventasis, 1920 m. popiežius Benediktas XV Efremui Sirui suteikė Bažnyčios mokytojo titulą.
- ⁶ 363 m. Nisibės miestas po Juliano Apostato pralaimėjimo atiteko Persijos imperijai.
- ⁷ Žr. Josef Lenzenweger, Peter Stockmeier, Karl Amon, Rudolf Zinnhobler, *Katalikų Bažnyčios istorija*, d. I, p. 182.
- ⁸ Izabela Jurasz, Rytų krikščionijos peripetijos ir siriškoji istorija, *Naujasis Židinys-Aidai* 9–10, 2006, p. 407.
- ⁹ Žr. Alain de Libera, *La philosophie médiévale*. Paris: PUF, 1998, p. 18.
- ¹⁰ Justinianas užėmė sostą 527 m. po Justino mirties.
- ¹¹ Jakobitų vardas atsirado nuo vyskupo Jokūbo Baradėjaus, kurio dėka Egipte ir Sirijoje buvo išsaugota monofizitiškos krypties sirų bažnyčia.
- ¹² Rémi Brague, *Ekscentriškoji Europos tapatybė*, p. 74–75.
- ¹³ Žr. Dalia Marija Stančienė, Juozas Žilionis, *Ankstyvoji scholastika: ugdymo filosofijos metmenys*. Vilnius: VPU leidykla, 2010, p. 256.
- ¹⁴ Žr. Etienne Gilson, *History of Cristian Philosophy in the Middle Ages*. London: Sheed and Ward, 1989, p. 235.
- ¹⁵ Žr. Dalia Marija Stančienė, Juozas Žilionis, *Ankstyvoji scholastika: ugdymo filosofijos metmenys*, p. 278.
- ¹⁶ Alain de Libera, *Viduramžių mąstymas*. Iš prancūzų k. vertė B. Demkutė ir kt. Vilnius: Logos, 2001, p. 70.
- ¹⁷ Rémi Brague, *Ekscentriškoji Europos tapatybė*, p. 101.
- ¹⁸ Maurice de Wulf, *Histoire de la philosophie médiévale*. Louvain: Institute supérieur de Philosophie, 1900, p. 262.
- ¹⁹ Umberto Eco, *Menas ir grožis viduramžių estetikoje*. Iš italų k. vertė J. Vilimas. Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 88–89.
- ²⁰ Stanisław Kowalczyk, *Bendroji metafizika*. Iš lenkų k. vertė G. Vyšniauskas. Vilnius: Logos, 2001, p. 25.